

polja

časopis za kulturu, umetnost
i društvena pitanja

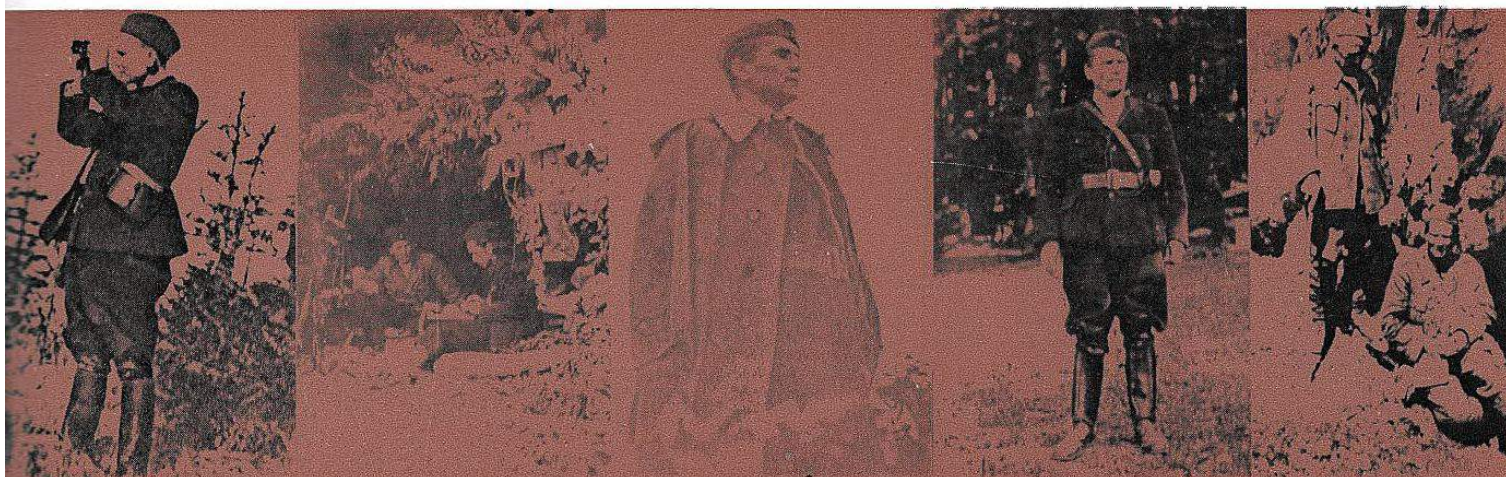
novi sad — godina
XXIII — cena 5 din

maj '77

219

dr borislav dimković KOMUNISTIČKA PARTIJA JUGOSLAVIJE O AGRARNOM I SELJACKOM PITANJU I DOPRINOS JOSIPA BROZA TITA U NJEGOVOM REŠAVANJU (2) dr slavoljub cvetković BORBA ZA JEDINSTVO JUGOSLOVENSKIH KOMUNISTA DO 1928 GODINE (4) tođor kuljić IMPERIJALIZAM I REVOLUCIJA (7) miroslav radovanović DRUSTVENE FUNKCIJE BEDE (10) živko vasić ISTINITO INFORMISANJE (13) branko mljković TITO (14) dr dunja jutronić-tihomirović KREATIVNOST U GOVORNOM I PISANOM JEZIKU (16) džems m. denis MONDRIJAN I PREDMETNA UMETNOST 60-IH GODINA (18) slobodan jovanović, dipl. inž. arh. MIŠAO, AMBIJENT, VREME, SINTEZA I STVARNOST (21) miloš arsić CRTEŽI VERE ZARIĆ (22) dušan sabo JOŠ PONEŠTO O FILMU DANAS (23) NOVE KNJIGE (24) LIKOVNI NOTES (27) nenad grujičić ULOGA JEZIKA (28) rade vodeničar NIJE SLUČAJNO, KNJIGU TREBA OPRATI (28)

na stranama: 1, 3, 5, 7, 8, 9, 10, 11 i 12 poezija na temu revolucije pesnika iz vojvodine * likovni prilozi na stranama: 16, 17, 19, 24, 25 i 26 crteži doru bosioaka

karolj ač

PEVAM O ČOVEKU

Oko,
to jedno zemno oko,
koje je tako lako sklopiti za tren,
il' prevariti beskom fatamorgane,
da se ne bi zagledalo u se — može li
prozreti budućnost
oko?
— Može.

Uvo,
to gluvo uvo,
koje čuje tek ono što je glasno
i sve pouzdanije što je glasnije, —
može li jasno da razluči
pravo od krivoga
uvo?
— Može.

Jezik,
taj papagajski jezik,
što ga pogrešne reči vezuju u čvor
i lakejsko laskanje vlaži u ustima, —
može li u ime miliona
i umesto njih da zbori
jezik?
— Može.

Koža,
ta drhtava, prekratka,
koja je jednim trzajem zguli,
ali bez pouke, sama boli svoj bol, —
može li postati prekrivač
jednoj celoj zemlji
koža?
— Može.

A kost,
taj ljigavi mekušac,
srećan samo kad se odmara,
al' na zapovest svaki teret uprti —
može li opstati među žrvnjima,
ko kićma naroda
ta kost?
— Može.

A krv,
što se brzo hladi
i plašljiva jurne da se prospe, —
čim pronađe otvor tanetom načinjen, —
može li talasavoj masi
večni prkos pevati
ta krv?
— Može.

Mozak,
pogrešiv, čovečji,
što ga razni interesi razvlače
i zgotove po volji lažne istine,
da bi ih samim sobom potvrdili —
može li zakone saznati
mozak?
— Može.

Telo,
to trošno telo,
zbrčkano minulim letima,
suvi list što se odvoji od grane veka —
može li ko mce domovine
svake godine da podmladi?

Gledajte Tita i recite: — Može.

1952.

Prevod: Sava Babić

nastojala da odbori seoske sirotinje, povezujući se i s ostalim naprednim seljacima, postanu predvodnici klasne borbe na selu. U godinama pred drugi svjetski rat trebalo je da ovi odbori stanu na čelo seljačkih pokreta za kolektivni bojkot plaćanja poreza, za odbijanje plaćanja dugova i zelenaških kamata, odbijanje odlaska na kuluk, za konfiskaciju žita veleposjednika i seoske buržoazije i podjelu gladnim i slično. Valja primetiti da Komunistička partija Jugoslavije nije uspjela u svim krajevima, a ni masovno, da oformi ove odbore i da seoske mase, uvek, predvodi u klasnoj borbi. Spontani seljački pokreti, kojima nije rukovodila Komunistička partija Jugoslavije, nisu se javljali samo u prvim godinama posle prvog svetskog rata, nego, u pojedinim selima i regionima, i kasnije: u periodu između dva rata. Ipak, Komunistička partija Jugoslavije je, postepeno, konkretizacijom svoje agrarne politike i organizacionim jačanjem, uspevala da usmerava klasnu borbu seoskih masa sve do otvorenih pobuna protiv monarho-fašističkog režima.

Treba istaći da je drug Tito, još 1927. godine, kao sindikalni sekretar, govorio da je potrebno radničku klasu upoznati s društveno-ekonomskim prilikama sela i se-

ljaštva, i ne dozvoliti »da se stvori zid između njih i seljaka«, jer je seljaštvo, u velikoj većini, instrument onih koji ugnjetavaju radničku klasu. To potvrđuje da je drug Tito, još u to vreme ukazivao na potrebu stvaranja čvrstog saveza između proletarijata i seljaštva. Ove njegove misli izrečene su uoči Četvrtog kongresa KPJ, koji je održan 1928. godine, na kojem je istaknuta potreba Partije da produbi i proširi svoj rad na selu, da bi se izgradio savez radnika i seljaka.⁴

Uočavajući ovu važnu tačku za buduću aktivnost KPJ, drug Tito je u svom članku, objavljenom u *Proleteru* 1934. godine, daleko preciznije i opširnije obrazložio u čemu je suština konkretne borbe za stvaranjem čvrstog saveza između radnika i seljaka, jer je, kako on kaže, *pridobijanje seljaka — uslov pobeđe revolucije*«. Govoreći o događajima kojima se ide u susret, istakao je da će seljaštvo u njima igrati vrlo važnu ulogu«. Ove misli Tito je izneo u godini kada je održana Četvrta konferencija KPJ, u čijoj je rezoluciji istaknuto da će od saveza proletarijata sa osnovnom masom seljaštva i ujedinjenih naroda zavisiti i sudbina predstojeće revolucije.⁵

Kada je postao generalni sekretar KPJ, u svom članku *SKOJ na novom putu*, objavljenom u *Proleteru* 1937. godine, drug Tito je istakao da je za omladinski pokret i te kako važno da u sebe uključi, pored studentske i radničke omladine, i seosku, jer su »interesi cjelokupnog proletarijata zajednički«. To je godina kada je naša Partija, u svojim *Uputstvima u vezi s radom na selu*, isticala da je neophodno uspostavljati čvrstog saveza radničke klase i seljaštva.⁶

Posle perioda teorijskog razjašnjavanja i konkretizacije partijske politike u oblasti agrarnog i seljačkog pitanja, postavio se problem neposrednog političkog rada Komunističke partije Jugoslavije na selu.

Uporedo s teorijskim razjašnjenjima agrarnog i seljačkog pitanja, već od Treće zemaljske konferencije i delatnosti Nezavisne radničke partije Jugoslavije, postavljen je akcioni-politički zahtev da se *savez radnika i seljaka* politički legalizuje kao *radničko-seljački blok*, radi borbe za stvaranje radničko-seljačkih vlada u budućoj federaciji radničko-seljačkih republika. Ovo je bio konkretan oblik borbe za osvajanje vlasti i radikalnih promena društvenog sistema. Sve kasnije partijske odluke, sve do drugog svetskog rata, ostajale su pri ovim političkim koncepcijama, modifikirajući ih prema datom razvoju socijalno-političkih odnosa i procesa u jugoslovenskom društvu. Radničko-seljački blok, kasnije, okuplja narodne predstavnike ugnjetenih nacija, a, s pojavom fašizma, širi se kao *narodni front*.

Ono na šta su ukazivali Komunistička partija Jugoslavije i drug Tito, u predvečerje socijalističke revolucije, postaje stvarnost: sazrelo je vreme za stvaranje borbenog saveza radnika i seljaka⁷. Zbog toga je trebalo pojačati rad Partije na selu. Tito je, u svom referatu, na Petoj zemaljskoj konferenciji Komunističke partije Jugoslavije, koja je održana kraj Zagreba, pored ostalog, istakao: »da bez temeljite pripreme sposobnog, seljačkog, partijskog kadra neće biti moguće ostvariti savez radnika i seljaka».⁸

Ovakvim radom Komunistička partija Jugoslavije, na čelu s drugom Titom, uspevala je da (na selu) stvori svoja uporišta i značajan politički uticaj, a potvrdu njene politike, u oblasti agrarnog i seljačkog pitanja, dao je masovni pristup radnog seljaštva narodnooslobodilačkom pokretu u toku čitavog narodnooslobodilačkog rata.

NAPOMENE:

² Iz *Marksovih tekstova može se zaključiti* da je seljaštvo smatrao »stubom starog društva«, ali i inertnom društvenom klasom koja nije u stanju da se podigne do nivoa »klase za sebe«, da bi činila samostalnu organizovanu političku snagu, jer su seljaci »nesposobni da istaknu svoje klasne interese u vlastito ime...«. Doduše, Marks je istakao ulogu seljaštva u »potkopavanju« feodalizma: »koreni koje je parcelni posed pustio u to Francuske oduzimali su feudalizmu sve životne sokove.« (K. Marks, F. Engels, *Izabrana djela I*, Kultura, Zagreb 1949, str. 290—293). Za Marksa i Engelsa seljačko pitanje je klasni savez radnika i seljaka u borbi protiv buržoazije. Engels ga još podrobnije obrazlaže: »Osvajanje političke vlasti od strane socijalističke partije primaklo se već veoma blizu. Ali, da bi osvojila političku vlast ta partija mora najpre početi iz grada u selo, mora postati snaga na selu. Socijalistička partija, koja se od drugih partija razlikuje jasnim shvatanjem veze ekonomskih uzroka s političkim posledicama, koja je, stoga, odavno opazila da se pod ovičijom kožom krije vučiji lik krupnog zemljoposjednika koji se nameće za prijatelja seljaka — sme li ta partija da seljaka osuđenog na propast mirno ostavi u rukama njegovih lažnih zaštitnika sve dotle, dok se on iz pasivnog protivnika industrijskog radnika ne pretvori u aktivnog? I eto nas usred seljačkog pitanja...« (F. Engels, *Seljačko pitanje u Francuskoj i Nemačkoj*, u knjizi: F. Engels — V. I. Lenjin: *Seljački pokreti i agrarno pitanje*, Svetlost, Sarajevo 1974, str. 150).

Govoreći o taktici ruske komunističke partije prema klasnom savezu radnika i seljaka Lenjin naglašava: »Kako smo mi u praksi prišli ovom pitanju? Sklopili smo savez sa seljaštvom. Taj savez mi prihvatamo ovako: proletarijat oslobađa seljaštvo od eksploatacije buržoazije, od njenog rukovodstva i uticaja i privlači ga na svoju stranu da bi zajedno pobedili eksploatatere.« *Izabrana dela*, XIV knj. Kultura, Beograd 1960, str. 347).

² U marksističkoj teoriji *agrarno pitanje* se, obično, shvata u širem i užem smislu. U širem: podrazumeva kompleks pitanja u agraru, a u užem: eksploataciju sičnih i srednjih seljačkih gazdinstava i poljo-

Pesmo, bremenita ljubavlju i suncem
položi tvoje prste od zrelog klasja
na čelo njegovo gordo i strogo u blagosti
na usta njegova odlučna u širokom osmehu
Kada prolazi našim ulicama u talasanju
zemlja plodovima i izobiljem kroz nas zbori
jer reke smo strašnoploveće između obala
jer planine smo snežnih vrhova
jer koraci nam pevaju
jer snaga u nama peva svakodnevnicu
dok mašemo zastavama na četiri strane sveta
s rekama dece kojima se u budućnost protežemo
široko otvorenih vidilka

Kada tišinu imenujemo, kada travama dozivamo proleće
kad prolazne tuge glasno kazujemo svima
kad uvrede i nepravde gramzivih
bačene u lice našem danu
i stihom, pesmom u opomenu pretvaramo
mi to samo izvršavamo nalog vremena i srca
mi to samo slušamo tvoj glas
jer glas je to čoveka u svakom čoveku, u svakom pesniku
jer glas je to zemlje koju životom ljubimo, čuvamo i uzdižemo.
Mašemo pticama, cvećem, rukama,
zemljino lice ukrašavamo našim obrazima
jer to su najsunčaniji predeli nad kojima se
zastave crveno vijore
Zato se tvoja reč u pesmu životodavnu pretvara
ne znajući da si koren mnogih naših bdenja
zato pesme nižemo kao dane
da bi smo se prepoznali u Vremenu
što diše našim plućima
gradi našim rukama
gleda našim očima
i misli našim glavama

Pokušaj pesmo da ponoviš reči
što se prolome kroz vreme
s miliona usana i dlanova
jer moraš biti toliko čovečna i snažna
da bi se vratila jednom čoveku čije ime izgovaramo
i nosimo kao prkos patnjama i klonućima
kao ponos i praznik stoleća.
Jer zaslužio je pesmu jaču od reči kojima
stare sanje skidamo i nove stavljam na čelo
zaslužio je pesmu jednostavnu
kao izlazak sunca i dan od hleba i briga
između kojih smo mi jedina veza sa zemljom
jedini plodovi bez početka i kraja.
Svaka će naša pesma ponoviti njegovo ime
nikada tako sažeto i sudbinski omeđana kao što je
njegov život spojen s našim životima.
Pesnici, ljubavnici Republike sazdate od svete krvi
i najljudskijih sanja i nada
pevajmo ljubav na svim stazama zemlje i vremena
kuda nas On vodi slobodom naoružan
polazeći ispite bratstva i jedinstva.

TITO

florika štefan

revolucija može svakoga časa da izbije, i da je za nju neophodna samo inicijativa borbena, mladih komunista, koji će započeti akciju i uvući proletarijat u pobjedonosnu svetsku socijalističku revoluciju.

Nesumnjiva avangardna uloga povratnika iz Sovjetske Rusije, u nastojanjima za stvaranje jedinstvene revolucionarne proleterske partije u novostvorenoj državi, i avangardna uloga u ideološkoj borbi sa centristima, u toku 1919. i 1920. godine, potvrdila je uverenje većine komunista da se najodlučniji i najporniji borci za komunističku orijentaciju radničkog pokreta nalaze među ovim povratnicima.

Politički organizovani da osnuju komunističku partiju i pokrenu radnički pokret

laslo gal

PESMA O REVOLUCIJI

Revolucija
pesma koja se dalje peva
zvuk koji nikad ne zamire
korak posle koga zakoračati treba
cilj koji se izmakne i opet

revolucija
vatra čiji žar je plamen
rana koja zaceljena krvavi
jesen posle koje proleće stiže
zima posle koje proleće stiže
leto posle koga proleće stiže
i proleće koje ima svoje proleće
revolucija ne zaustavlja se

revolucija
merdevine koje bi do neba
a iza neba na sedmo nebo
do pobjede do poraza
protiv patuljaka protiv džina
protiv revolucije

revolucija je revolucija

Prevod:
Sava Babić

na neposrednu revolucionarnu borbu, pelagičevci su bili na visini svojih revolucionarnih zadataka samo u ostvarenju prvog dela svoga programa. Posle Vukovarskog kongresa KPJ, očita je nervoza jednog broja pelagičevaca koji nisu shvatili društveno-istorijske prilike u zemlji, pa su i dalje insistirali na neposrednim pripremama za oružanu borbu. Nesprenni da shvate ciljeve i taktiku borbe KPJ, ovi ljudi su bili spremni da odsustvo odlučnijih revolucionarnih sredstava borbe KPJ, krajem 1920. godine, pripisuju isključivo oportunističkom rukovodstvu pokreta.

Ideološki nesprenni, a politički nesprenni da shvate mesto i ciljeve u revolucionarnoj borbi, deo pelagičevaca se dogmatski držao neposrednih zadataka dobijenih u Rusiji, ili po povratku u zemlju. Ne našavši svoje mesto u sve obimnijem revolucionarnom pokretu, ovi ljudi su sve više gubili veru, ne samo u rukovodstvo, već i u snagu KPJ. Postepeno se njihova politička orijentacija slivala s avangardističkim raspoloženjem u SKOJ-u, a praktična delatnost zatvarala u grupe istomišljenika.

Odsustvo revolucionarnog reagovanja KPJ, na Obznanu, 29. decembra 1920. godine, ostavilo je avangardistički nastrojenim pojedincima dovoljno prostora za političku akciju među komunistima i pridobijanje pojedinaca za ideju individualnog terora, kao jedino moguće preostalo sredstvo u datim uslovima.

Osećajno predani radničkoj klasi, a ideološki nesprenni da shvate zakonitosti i smisao revolucionarne borbe, pristalice individualnog terora oduševljavale su se revolucionarnom frazeologijom i verom u svetsku revoluciju proletarijata.

Upravo ta vera u mogućnost, nužnosti i neminovnosti svetske revolucije, bila je i osnova s koje su pristalice individualnog terora polazile u akciju. S uverenjem da je za početak revolucije potrebna samo neposredna akcija, oni su i prihvatili avangardistički duh predvodnika u klasnoj borbi, koji ih je doveo do kulta svesnog žrtvovanja za istorijske interese radničke klase.

Otuda je avangardizam, kao pojava u komunističkom pokretu naše zemlje, postao ideološka osnova za okupljanje pristalica individualnog terora iz redova komunista. Iako beznačajan po broju komunista koji su ga prihvatili, avangardizam je, kao ideja, zbog akcije pristalica individualnog terora u roku 1921. godine, ostavio duboke tragove u komunističkom pokretu naše zemlje, tim više što se borba protiv avangardizma vodila u uslovima žestoke reakcije režima i progona komunista.

Revolucionarno jezgro komunista videlo je izlaz iz takve situacije u stvaranju legalnih radničkih organizacija i političke partije, koja bi omogućila komunistima da lakše okupljaju radnike i napredne ljude iz drugih društvenih slojeva. O ovim problemima raspravljalo se na Prvoj zemaljskoj konferenciji KPJ u Beču, od 3. do 17. jula 1922. godine. Na Konferenciji su se jasno izdvojila shvatanja Koste Novakovića i Pavla Pavlovića, koji su zahtevali da se raspravlja o uzrocima poraza i utvrde odgovornosti. Nasuprot tome bio je stav koji je zagovarao dr Sime Marković: da se o uzrocima poraza ne raspravlja, jer je partija vodila pravilnu politiku i udarci režima je nisu razbili već se »u radu povukla«.

Uz pomoć centralnog partijskog rukovodstva, decembra 1921. godine, bio je stvoren i Akcioni odbor SKOJ-a, sa zadatkom da obnovi organizacije na ilegalnoj osnovi. Odmah se pristupilo formiranju novih ilegalnih mesnih udruženja SKOJ-a, čiji su se predstavnici našli u Ljubljani, od 20. do 22. avgusta 1922. godine, na Prvoj zemaljskoj konferenciji SKOJ-a. Konferencija je dala podstrek daljoj organizaciji ilegalnog SKOJ-a i razmotrila osnivanje Saveza radničke omladine Jugoslavije (SROJ) kao legalna organizacije.

Legalna organizacija SKOJ-a omogućila je propagandni rad i okupljanje mladih radnika oko komunističkog pokreta. Preko svojih listova (*Mladi radnik*, *Mlada garda*, *Proleterska omladina*, *Omladinska borba* i *Iskra*) Savez radničke omladine razvio je veliku političku aktivnost i mnogo je doprinio razviku klasnog radničkog pokreta u zemlji.

Članovi SKOJ-a stupali su i u akcione čete koje su, zajedno s partijom, organizovali za borbu protiv fašističkih organizacija u periodu od 1922. do 1924. godine. U akcionim četama omladinci su se otvorenom borbom suprostavljali šovinističkim i režimskim organizacijama kakve su bile Organizacija jugoslovenske nacionalne omladine, Srpska nacionalna omladina, Hrvatska nacionalna omladina i druge.

Okrenuta svojim unutrašnjim problemima, KPJ je postala zatvorena organizacija, bez jedinstvenih pogleda na strategiju i taktiku partije u političkoj borbi. Unutar KPJ tek su započinjale rasprave o načinu političkog delovanja ilegalnih partija, sindikalnom, nacionalnom pitanju i odnosu prema seljaštvu, pa su tako jugoslovenski komunisti ostali bez neophodne političke platforme koja bi im olakšala jedinstveno delovanje.

O stanju u KPJ raspravljalo se i u Komisiji Četvrtog kongresa Komunističke internacionale, novembra 1922. godine. U svojoj odluci, Komisija je spor u KPJ svela na lične sukobe, ne shvatajući da se radi o različitim shvatanjima delovanja revolucionarne partije u ilegalnim uslovima i po-

litici partije u konkretnoj borbi za uticaj u radu.

Pod pritiskom partijskog članstva došlo je ubrzo do Druge zemaljske konferencije KPJ, od 9. do 12. maja 1923. godine. Zahvaljujući kritičarima Sime Markovića, prihvaćen je stav da se u ilegalnim uslovima, na principima demokratskog centralizma, izgradi partija koja će uspeti da se poveže s radnim ljudima. Doneta je i odluka da Centralno partijsko veće pozove sve članove KPJ da rasprave i teorijski razrade nacionalno i »plemensko pitanje«.

Ostala neslaganja u KPJ kretala su se oko ocena političke situacije, metoda rešavanja nacionalnog pitanja, pitanja jedinstvenog fronta radnika i seljaka i, naročito, oko makedonskog pitanja.

Treća zemaljska konferencija KPJ, održana u Beogradu početkom januara 1924. godine, učvrstila je uverenje o potrebi izgradnje ilegalne kadrovske partije. Izgrađena na principima demokratskog centralizma, kadrovska partija trebalo je da, kombinovanjem masovnog legalnog rada s ilegalnim, izraste u predvodnika borbe za nacionalno i socijalno rešenje položaja ugnjetenih naroda.

Nezadovoljna što se većina članova izjasnila za liniju utvrđenu u rezoluciji Treće zemaljske konferencije, grupa oko Sime Markovića razvila je agitaciju protiv usvojenih rezolucija, prihvatajući spor u KPJ kao lične sukobe koje su izazvali levičari.

O nacionalnom programu KPJ konačno se raspravljalo i u Kominterni, tako da je Peti kongres Kominterne (od 17. juna do 8. jula 1924) doneo posebnu Rezoluciju o nacionalnom pitanju u Jugoslaviji. Prema Rezoluciji, KPJ je bila dužna da aktivno učestvuje u borbi za reviziju konstitucije Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, u cilju zbacivanja »sadašnjeg nasilničkog režima srpske buržoazije i osvajanja što je moguće više garancija političkih prava i sloboda radnih masa ugnjetenih nacionalnosti, uporno nastojeći da objedini radne mase u borbi za izgradnju radničko-seljačke vlasti, objavljujući masama da samo radničko-seljačka vlast može konačno da reši nacionalno pitanje«.

Zato što je po oceni Kominterne, postojao masovni pokret protiv nacionalnog ugnjetavanja, a za samoopredeljenje, nacionalni problem je bio aktuelan i javio se u oštroj obliku, zadržujući neposredno u interese radnih ljudi. Stoga je opšta parola o pravu nacija na samoopredeljenje, koju je izbacila KPJ, bila dužna da bude izražena u »obliku izdvajanja Hrvatske, Slovenije i Makedonije iz sastava Jugoslavije i obrazovanja od njih nezavisnih republika«.

Stav Kominterne o rasparčavanju Jugoslavije još više zaoštrio kritiku u rukovodstvu KPJ, gde su se neslaganja sve više pretvarala u grupišenje s tendencijom frakcijskog delovanja u partijskom članstvu.

Na kriznu situaciju u KPJ reagovao je SKOJ kritikom rada rukovodstva i frakcijskih borbi. Na sednici Centralne uprave SKOJ-a, od 16. do 18. februara 1925. godine, međutim, rukovodioci SKOJ-a su negirali postojanje organizacija KPJ u zemlji. Oспорavali su partijskim kadrovima posedovanje revolucionarne orijentacije i prikazali su SKOJ kao jedinu organizovanu komunističku organizaciju u zemlji, koja bi normalno trebalo da se bavi i osnivanjem organizacija KPJ. Ovako oživljena avangardistička shvatanja nisu značila antifrakcijsku borbu za konsolidovanje stanja u pokretu, već pojavu još jedne opasnosti za jedinstvo komunista.

Sasvim drugi karakter imala je Rezolucija Oblasnog sekretarijata SKOJ-a za Hrvatsku i Sloveniju od 16. marta 1925. Rezolucija je bila upućena centralnom rukovodstvu KPJ. Unjoj su kritikovani centralno rukovodstvo i Oblasni sekretarijat u Zagrebu što su zbog frakcijskih sukoba propustili da, u političkoj borbi za radno seljaštvo, iskristalizuju kao što su bili skupštinska rasprava o poništenju poslaničkih mandata Hrvatskoj republikanskoj seljačkoj stran-

IMPERIJALIZAM I REVOLUCIJA

todor kuljić

Značenje pojma imperijalizam od početka je bilo kritičko-polemičko. Naučne rasprave na široj osnovi počinju s delom engleskog levog liberala Džona Hobsona, 1902. godine, koji je s »radikalnog« liberalnog stanovišta objašnjavao imperijalizam iz problema izrodavanja evropskog kapitalizma. Glavna razlika između socijalreformiste Hobsona i marksista je u tome što on smatra da se raspodela može izmeniti, i imperijalizam ukinuti, i pod uslovom zadržavanja privatne svojine nad sredstvima za proizvodnju. Naredne korake u sistematskom razvijanju teorije imperijalizma preduzima niz marksističkih autora, od Roze Luksemburg, Rudolfa Hilferdinga, Ota Bauera, do Lenjina. Hilferding je pokušao da da ekonomsku teoriju novog kapitalističkog stadijuma, a Roza Luksemburg je uspeła da izloži celokupni ekonomski kompleks imperijalizma kao neizbežnu posledicu procesa reprodukcije u kapitalizmu, da uvrsti imperijalizam organski u teoriju istorijskog materijalizma i konkretno-ekonomski utemelji »teoriju sloma«. Marksističke teorije o imperijalizmu su bile, i ostale, najprodnornije i najuticajnije. Međutim, i unutar njih je osnovna teza o tesnoj povezanosti kapitalizma i imperijalizma u različitoj meri bila izražena i razrađivana. Nekada je ona podvlačena kao neminovna uzročnost ekonomskog determinizma, a nekad je objašnjavana voluntarističkom politikom moćnih grupa kapitala i, istovremeno, kao svesno manipulativno sredstvo u skretanju unutrašnje dinamike prema vani. U delu *Imperijalizam kao najviši stadijum kapitalizma*, pisanom 1916, Lenjin je nadgradio i razvio standardna dela Hobsona i Hilferdinga. Ovaj magistratni teorijski potez razotkrio je hronične protivrečnosti kapitalizma, koje su u krajnjoj liniji ekonomske, jer slede iz zakona rasta akumulacije kapitala i pada profitne stope.

Sociološki posmatrano, kapitalizam ide u susret svojoj propasti, jer sam stvara društvene snage koje ga razaraju. Kako se izrazila Roza Luksemburg, on ne dolazi na svet samo tim putem, što mu od glave do pete iz svih pora curi krv i prljavština, nego se, korak po korak, probija u svet i na taj način što u sve težim konvulzivnim grčevima priprema svoju sopstvenu propast. Konkurencija vlasnika sredstava za proizvodnju stalno sužava društvenu osnovu kapitalizma, time što eliminiše znatan broj pripadnika vladajuće klase i pretvara ih u proletere bez svojine. Dakle, tendencije ka monopolizaciji i proletarizaciji su deo istog razvika. Nastala na temelju izvorne Marksove misli, Lenjinova teorija imperijalizma je istovremeno pokušaj razjašnjenja činjenice da se proleterska revolucija još nije odigrala u najrazvijenijim kapitalističkim zemljama. Najjednostavniji je odgovor da je kapitalizam našao izlaz iz unutrašnjih protivrečnosti u ekspanziji, traženju jeftinijih siro-

vina, novih tržišta za robu i kapital i, pre svega, jeftinije radne snage koja bi se mogla eksploatisati u jednoj, do tada nepoznatoj meri. Kapitalizam je, sledeći put imperijalizma, zaustavio za trenutak revoluciju i sopstveni slom. Naporedu s menjanjem taktike kapitala dolazi do promena u međunarodnom radničkom pokretu; od revolucionarnih ciljeva do »tređunionističke svesti« radničke aristokratije, i od ove ponovo ka onome što je Lenjin nazivao »socijalšovinizam« — ovo je put kojim radnički pokret, trasom socijaldemokratije, prerasta u levo krilo buržoazije.

U takvoj situaciji se činilo da su iščezli svi izgledi za revoluciju. Međutim, lenjinizam je bio onaj pravac marksizma koji se nije mirio s tim zaključkom. Umesto da se pomire sa činjenicom da se Marksova predviđanja ne mogu ostvariti, lenjinisti su nastojali da okupe snage koje u dotadašnjoj marksističkoj teoriji nisu smatrane revolucionarnim, snage koje bi s proletarijatom, kao odlučujućom snagom klasnog saveza radnika i seljaka, produžile borbu za socijalističku revoluciju. U tom smislu je lenjinizam poslednje pribežište onog optimizma koji je karakterisao Marksovo učenje, zadržavši u potpunosti duh *Komunističkog manifest*.

Imperijalizam je epoha u kojoj se razbijaju svi oblici internacionalne solidarnosti. Slom Druge internacionale je našao svoju paralelu u istovremenom slomu buržoaske internacionalne solidarnosti. U trenutku kada čitava Zemljina kugla postaje na razne načine uključena u kapitalistički sistem, vaskrsavaju stare protivrečnosti. To su one iste snage koje je još Marks otkrio u kapitalističkom društvu, samo što, u globalnim okvirima, poprimaju novi oblik. Imperijalizam, kako ga je Lenjin video, u osnovi je skup klasičnih protivrečnosti prenesenih na internacionalni nivo.

Još je Roza Luksemburg primetila da je akumulacija kapitala nemoguća u isključivo kapitalističkoj sredini. Kapitalizam je prvi privredni oblik koji ima tendenciju da se raširi po celoj Zemlji i potisne sve druge privredne oblike. Ali on je, u isto vreme, prvi oblik koji ne može postojati usamljen, bez drugih privrednih oblika, kao svoje sredine i životne hrane, koji se dalje, u isto vreme s tendencijom da postane svetski oblik, raspada usled unutrašnje nesposobnosti da bude svetski oblik proizvodnje. On je živa istorijska protivrečnost u sebi samom: njegovo kretanje akumulacije je izraz neophodnog rešavanja i istovremenog uvećanja protivrečnosti.!) Zbog toga kapital od početka svoga razvika teži ekspanziji u nekapitalističke slojeve i zemlje, uništenju zanatstva i seljaštva, proletarizovanju srednjih slojeva, kolonijalnoj politici otvorenih vrata, izvozu kapitala. Samo stalnom ekspanzijom u nove oblasti proizvodnje i nove zemlje, kapital je oduvek bio u stanju da sebi osigurava opstanak i razvitak. Ali, ekspanzije u svom svetskom nagonu vodi koliziji, kako unutar kapitala, tako i između njega i pretkapitalističkih društvenih formacija. Otuda su nasilje, rat, revolucija — ukratko: katastrofa — životni elementi kapitalizma, od početka do kraja.?)

Bit imperijalizma je monopolni kapitalizam, a rat je njegov nužni razvitak u kojem se ogleda tendencija ka još većoj konkurenciji, ka apsolutnom monopolu. Monopolni kapitalizam stvara, prvi put u istoriji, svetsku privredu u pravom smislu te reči; njegov rat, imperijalistički rat, stoga je prvi svetski rat u najstrožem značenju te reči. U okviru razmatranja istorijske dijaletičke proizvodnje, značajna je u Roze Luksemburg oznaka imperijalizma kao poslednje konkurentne borbe za kapitalističko gospodarenje svetom, radi podele nekapitalističkih ostataka, koja čini »da se odlučujuća borba za ekspanziju iz oblasti njegovih objekata prebacuje u zemlje nje-

govog porekla. Imperijalizam time vraća katastrofu, kao formu bitisanja, s periferije kapitalističkog razvika njenoj polaznoj tački«. Pošto je ekspanzija kapitala u toku nekoliko vekova masovno uništavala kulture nekapitalističkih naroda, ona je, napokon, i same »kulture« narodne Evrope bacila u klanicu svetskih ratova. Ova istorijska alternativna je, istovremeno, determinisala političke smernice proletarijata, omeđivši epohu svetskih ratova i proleterske revolucije s početka XX veka.

Neobično je značajna funkcija spoljne ekspanzije, odnosno onoga što se u teoriji često naziva *socijalnim imperijalizmom*, u održanju društvenog i političkog status quo-a kapitalističkog sistema. Naime, dinamiku industrijske privrede i potencijalne snage emancipacije treba usmeriti ka spoljnoj ekspanziji, da bi se skrenule s unutrašnjih slabosti društveno-političkog sistema, i

ferenc deak

STIH UMESTO PRAGA

Pitam: kako REC, blagi drhtaj pare,
kako ona grom, vihor, vrela magma da bude?
Ja bih je umesto sebe u tu ponosnu Armiju
dao

ali da bude kao pramaterija
koju nikad ništa u biti
ne može da menja!
I da bude čista, krotka,
da je RAZUME onaj, ko je prima,
kao taj, što je kao gradu
ovom DOMU-DIVU daje.
Neka je oseća — bez da jezik,
od kojeg je sazdan, pita, proverava.
Neka, dakle, OSETI, ko je prekorači
— stih dajem umesto praga —
mek' oseti svako:
ne jezik, znak ili rasa,
BRATSTVO je
što naša dela bićem našim zbraja!
I tada nas prožima večna krvna veza,
i tako nosimo ovu jedinu, živu, vrelu,
u crvenom žuboru mnogo-zvučnu istoriju.
Iz grumenja zemlje, s ličica,
vodenih i kamenih divljina
gledajući nas u vreme i materiju rastočene
oči martira i junaka.
Vrela rana je ta počast:
naše deo vide svi
iz života silom u prošlost prelomljeni.
I s nama su već sve rođene
i još ne rođene generacije:
mi se u MIR razmožavamo, to je naše
gordo SEĆANJE!

Usporedbi nema mesta;
tu je DELO,
a i sâm deo njega.
Nit se merim tu sa zemljom,
nit Zagorjem
koje Tvorca othranila,
jednako ga dobrim nadojila.
Sebe mirim, umirujem:
bez patosa, jednostavno
sad da kažem ovo svoje...
Dušu svoju vraćam nazad
u salašku, slojevitu,
prašnju pa raskvašenu,
sto-jezičnu hleb tišinu.
Vraćam dušu u detinjstvo
i osećam kako ona
tek načuto Ime domi
u te žedne, tek rođene,
i razumom razbuđene
mir-atome moga tela.
Salaša već davno nema,
tišina se vraća, zrači, diše razborito,
i ne kažem, al se čuje:
topli dom je ime samo, ime: TITO!

Prevod s mađarskog:
Ferenc Deak

sve to kompenzovalo realnim uspesima ekspanzije, ili, u najmanju ruku, uzdizanje nacionalnog prestiža.³⁾ Pomoću ove, još od Makijavelija poznate metode skretanja trebala je da se ostvari konzervativna utopija tradicionalne društvene hijerarhije moći u industrijskom svetu. U političkom svetu se probudio novi *perpetuum mobile*. Ljude je sve više počelo da uznemirava ono što je pretekao Sesil Rod, naime — ograničenost Zemlje. Kao da su se sukobili uslovi zemaljskog ljudskog života s procesom koji se oslobodio od čoveka, koji se nije mogao ni zaustaviti ni stabilizovati, već je morao biti sve vrloglavije podstican da ne bi sve propalo, i koji se, kada je dospao do granica Zemlje, morao neminovno preobraziti i postati razoran.

Lenjinovo pobijanje teze Kauckog o ultraimperijalizmu, od neobičnog je značaja za razumevanje kapitalističke suštine svetskih ratova i fašizma. Naime, Lenjin je odbacio mogućnost stvaranja opšteg saveza kapitala. Takvi savezi mogu biti samo privremeni, jer monopoli, umesto da ublažavaju protivrečnosti unutar kapitalističkog sistema, naprotiv, jačaju anarhiju inherentnu kapitalističkoj proizvodnji kao celini. Dok na ekonomskom planu dolazi do zamene relativno slobodne svetske trgovine, privrednim nacionalnim protekcionizmom i drugim merama, politička posledica je rat, ili više ratova za podelu, ili novu podelu sveta između imperijalističkih nacija. Monopoli su, dakle, na političkoj pozornici Evrope režirali erupciju tradicionalnog nemačkog *Lebensraum* imperijalizma i anahroničnog Musolinijevog mediteranskog *Mare nostrum* imperijalizma, a ratna katastrofa je, u toj završnoj fazi erupcije, isto toliko životni element, normalni oblik postojanja kapitala, kao što je u svoje vreme bila prvobitna akumulacija u fazi nastajanja.

Pokažimo ovo malo bliže, na primeru nemačkog fašizma. Nemci su, kako se izražava liberalni istoričar fašizma Nolte, ostali poslednji narod Marsa u Evropi. U odnosu na kolonijalne pohode drugih zemalja, Nemačka je do početka ovog veka ostala relativno pasivna. Dok je parlamentarna Engleska s početka ovog veka vodila rat s Burima, Francuzi u Maroku, a Italija se trvila s već lipsalom Otomanskom imperijom, narod Marsa je bio miran. Tek početkom ovog veka, Nemačka postaje vodeća evropska imperijalistička država koja je najneobuzdanije hrlila novoj podeli sveta. Dugo pripremana erupcija je izbila tek 1914, kada »industrijski feudalizam« (Darendorfov izraz za nemačko carstvo) polazi na osvajanje novog životnog prostora. Ponovo vaskrsava stari pangermanizam u poznatoj tradicionalno — agresivnoj formuli »*Drang nach Osten*«. Životni prostor se mogao nadoknati samo na račun Rusije i nemački Rajh je morao krenuti tragovima viteških ritera, ovoga puta po prvi put u oklopu kapitala.

Političku i interesnu strukturu nemačkog carstva, uoči prvog svetskog rata, Manfred Klemenc definiše kao interesni savez dnevno-političkih koalicija agrarnog i krupnog industrijskog kapitala, banaka i delova srednjeg sloja, podržavan od krune, birokratije i vojske, do čijeg udruživanja dolazi, pre svega, zbog frontalnog sučeljavanja s proletarijatom, a potom i s izvesnim ogradama usled neophodnosti imperijalističke ekspanzije.⁴⁾ Ideološka pozadina ovog saveza je bio rezon socijalnog imperijalizma, izražen u pregnatnoj formuli Sesila Roda: »Ako želite izbeći građanski rat, morate postati imperijalist«, odnosno, ekonomski i politički utemeljeni proces manipulacije, kojim se, uz pomoć intenzivne psihološke propagande, skreću društvene snage emancipacije i bunta unutar države na plan ekspanzije van granica i uzdizanje nacionalnog prestiža, prividno zadovoljavaju i konačno preobraćaju u instrument imperijalističke politike moći. Pored toga, imperijalizam je

uslovio konjunktorni rast realnih nadnica, što je, uz politiku postepenih političkih i socijalnih ustupaka socijaldemokratiji i istovremenu birokratizaciju socijaldemokratskog partijskog vodstva (tri tendencije koje su se uzajamno pojačavale) ubrzalo integraciju radništva u vilhelmovski sistem. Sada se može uočiti jedna od najvažnijih paralela između imperijalizma i fašizma. Naime, dok su interesi krupnog zemljoposeda u Nemačkoj naginjali sukobu s Rusijom, interesi teške industrije su provocirali koliziju s drugim dvema imperijalističkim silama, Engleskom i Francuskom. U isto vreme, socijaldemokratija, izbornim uspesima i savezom s liberalnom buržoazijom, postaje immanentna pretnja sistemu. Buržoasko društvo pokušava, u internacionalnom imperijalističkom sistemu, da prevaziđe sopstvene unutrašnje protivrečnosti obuzdavanjem radništva, uz istovremeno rešavanje neumitne ekspanzivne akumulacije kapitala, konfrontacijom s drugim imperijalističkim silama. Pripremajući se za ekspanziju, fašizam je bio prinuđen da najpre reši unutrašnje probleme. Žrtve ovog inverznog »rešavanja konflikta« bile su, pre svega, one grupe koje su potencijalno ili realno ugrožavale *status quo* kapitalizma (etničke ili političke manjine). Stoga Klemenc s pravom zaključuje da je fašizam, u svojoj prvoj fazi, ka unutrašnjosti usmereni inverzni imperijalizam.⁵⁾

II

U naznačenom kontekstu, pokušaćemo sada uočiti najvažnije antinomije radničkog pokreta, koje su se razvijale i preplitale u okviru ekonomskog razvoja i promena društvenih odnosa, čineći zajedno s njima protivrečan i vrlo dinamičan istorijski totalitet — imperijalizam, odnosno epohu svetskih ratova, proleterske revolucije i fašizma.

S padom bonapartizma u Francuskoj 1870/71. i osnivanjem novog nemačkog carstva, na kontinentu je priveden kraju period buržoaskih revolucija, a istovremeno je, padom Pariske komune, okončana jed-

na revolucionarna epoha. Otada, za narednih gotovo pola veka, zapadna i srednja Evropa neće doživeti ni rat ni revoluciju, a isto toliko vremena se proletarijatu neće ukazati mogućnost efikasne revolucionarne ofanzive. Da su rat i revolucija upućeni jedno na drugo, da je rat svemoćni režiser i podstrekadž toku svetske istorije, neosporna je činjenica koju je potkrepilo istorijsko iskustvo od Napoleona do Hitlera. Posle 1848. u Evropi su revolucije izbijale samo u sklopu ratova; one se nikad nisu javljale u pobjedničkim, već u poraženim zemljama. Tako 1870/71. revolucija nije potresla Nemačku već Francusku, 1905/06. ne Japan već Rusiju, 1917. i 1918. ne Francusku i Englesku već Rusiju, Nemačku i Austro-ugarsku. Nakon 1848. revolucija se mogla javiti i rasplamsati samo onda kada su porazi na bojniom polju oslabili vojnu disciplinu i, u znatnoj meri, aparat nasilja i sile, kojim je buržoazija obezbeđivala svoj vladajući položaj. Ali, da bi rat, kao režiser snažne ekonomske političke, nacionalne i in-

miroslav antić

4.

Veliki heroji otišli su u rat sasvim običnim korakom.

Mnogi od njih možda nisu imali priliku ni da marširaju.

Na rastanku: popušili su još jednu cigaretu, poljubili ženu i decu pred kapijom, i s torbom preko ramena i porcijom na opasaču, odgegalili se pored kuće kao na svakodnevni posao

— u istoriju.

jožef pap

ZAUZIMANJE STANOVIŠTA

Neće ih spasti
Ni stas visok kao gora
Ni bezmalo dominantno nasledni
Žuljevi na dlanovima
Ni kao u kobile pogled
Poniznosti prema radu
Ako ne neguju bar
jedan jedini
cvet

U okolini svoje kuće
U odabranom kutku svoga grada
Ili recimo tako
u prozoru svoga srca
Jer biće to jedino nasledstvo
Što će ga potomci zauvek primiti.

Prevod: Mladen Leskovac

VERNOST

neću napustiti igru
slatku
krvavu
bez mene ne bi je bilo
bez nje ne bi me bilo

Prevod: Mladen Leskovac

ternacionalne krize, doveo do uspešnog revolucionarnog finala, osim neobičnog ubrzanja svetske istorije, kako ističe Lenjin, bili su potrebni i njeni naročito oštri zao-kreti, da bi se, na jednom od takvih zao-kreta, kola isprskana krvlju i blatom romanske monarhije mogla najednput prevnuti.

U periodu između dva revolucionarna ratna potresa, Pariske komune i oktobarske revolucije, evropski radnički pokret, rastrzan unutrašnjim protivrečnostima, u kolebanju između reformizma i revolucije, mukotrпно je nastojao da očuva svoj revolucionarni identitet. Tekovine ovog globalnog nastojanja u licima svoja dva istorijska antipoda, revolucionarnog boljševizma i reformističke socijaldemokratije, u ogromnoj su meri zaslužna za fizionomiju evropske istorije XX veka. Za pojavu i uspon fašizma možda najviše, jer pitanje o značaju cepanja radničkog pokreta za učvršćenje fašizma, jedan je aspekt opšteg i, možda, najznačajnijeg pitanja o uzrocima eklatantnog razbijanja međunarodnog radničkog pokreta i njegove nesposobnosti da spreči imperijalistički rat od 1914. i fašizam. Stoga se u analizi epohe imperijalizma neophodno treba osvrnuti na globalne karakteristike protivrečnog procesa u hodu radničkog pokreta, od revolucije preko reformizma, oživljavanja revolucionarnog nasleđa; jer, dok strofalnog poraza pred fašizmom; jer, dok je teorija kontinentalnog socijalizma ostala uglavnom revolucionarna, njena politička praksa, u periodu poluvekovnog mira, ograničila se na borbu legalnim zakonskim sred-

stvima za reforme unutar postojećeg kapitalističkog poretka.

Svi napori reformizma, ili, kako su ga u Nemačkoj zvali — revizionizma, bili su usmereni ka stvaranju koalicija s buržoaskim partijama i ulaganju u vladu, da bi se unutar buržoaskog parlamentarizma iznudili minimalni ustupci. Svuda gde je reformističko vodstvo sledilo ovu strategiju, dolazilo je do intencnosti i razočaranja partijskog članstva. Pojedini delovi radničke klase, razočarani političko-parlamentarnom borom, okreću se sindikatima, težeći da od njih načine instrument revolucionarne akcije. Pošto se oružani ustanak protiv državne sile činio beznačajnim, sada je generalni štrajk trebalo da bude sredstvo za rušenje sistema. To je bila teorija i politika revolucionarnog sindikalizma, ili, kako je Oto Bauer naziva — »revolucionarna gimnastika«⁶⁾ koju je sledilo radništvo razočarano eksperimentima reformizma. Ali, iskustvo je ubrzo pokazalo da »revolucionarna gimnastika« vodi samo porazima i obeshrabrenju sindikata, a time slabljenju globalne organizacije radničke klase. Stoga sindikati ubrzo prelaze od revolucionarnog sindikalizma ka dobro uhodanoj političko engleskih treduniona. Tako je kontinentalnom socijalizmu, u tom periodu, pošlo za rukom da pomiri dnevno-političku, reformističku praksu s frazom o revolucionarnoj perspektivi budućnosti i time ukine revolucionarnu identitet klase, a klasni kompromis unese u strukturu poznog kapitalizma.

Pokušajmo sada približe osvetliti ekonomske i društvene uslove ovog revolucionarnog kolebanja. Najpre, zahtev za političkom ekspanzijom menja i celokupno buržoasko shvaćanje sveta. Jačanjem države ideal mira bleđi, a na mesto ideje humanosti stupa ideal moći i veličine nacije. Nacionalna misao, koja je našla svoju prirodnu granicu u konstituisanju nacije kao osnove države, pretvara se sada u misao uzdizanja sopstvene nacije iznad drugih. Težnja da se sopstvenoj naciji obezbedi gospodarenje nad svetom, ekonomski utemeljena u zakonu ekspanzije kapitala, ideološki se opravdava onim značajnim iskrivljavanjem nacionalne misli, koja više ne priznaje pravo svakoj naciji na političko samoopredeljenje i nezavisnost, i koja više nije izraz demokratskog načela o jednakosti, u nacionalnim razmerama, svega onoga što nosi ljudski lik. Namesto izbleđelih ideala buržoazije u usponu, imperijalizam postavlja rušenje svih iluzija, da bi sam probudio novu i veću iluziju. Kako piše Hilferding, on pada u zanos kada otkriva svoj vlastiti ideal. Hladnim i jasnim očima on posmatra mešavinu naroda i iznad svih njih vidi sopstvenu naciju. Uvećanju njene snage usmerena je sva njegova težnja. Time je postignuto žrtvovanje interesa pojedinaca jednom višem, opštem interesu. Klasne suprotnosti iščezavaju, a nacionalna ideja, kao pokretačka snaga, stavljena je u službu politike. Ovoj ideološko-manipulativnoj tehnici, u čijoj se pozadini nalazio hladni i trezveni kalkulacija kapitala, u različitoj meri je odoljavao radnički pokret imperijalističkih zemalja. Zavodnički uticaj buržoaske ideologije na mišljenje proletarijata, dostigao je trijumf u predvečerje prvog svetskog rata, u podložništvu najbrojnije i najorganizovanije partije evropskog radništva, nemačke socijaldemokratije, vilhelmovskom imperijalizmu.

Međutim, ni ovaj idejnoistorijski činilac u razvoju svesti radničkog pokreta, ne može se posmatrati van klasno-strukturalnih transformacija epohe, i promena koje su se dešavale u toku nekoliko prethodnih desetleća.

Naime, uporedo s monopolizacijom proizvodnje i sjedinjavanjem posedničkih interesa, dolazi do zbivanja i radničkih redova. U borbi za veće najamnine, kraće radno vreme i bolje radne uslove, radnici u industriji uviđaju da njihova snaga leži u organizaciji i solidarnosti. Pored stvaranja radničkih stranaka, rastu i sindikati. Ovaj pro-

ces je u Engleskoj uznapredovao već polovinom XIX veka, ali se u kapitalističkom svetu, kao celini, razvio tek u epohi imperijalizma. Prema tome, što se tiče unutarne društvene strukture, imperijalizam karakteriše zbijanje klasnih redova i zaoštavanje klasne borbe. Uprkos imperijalističkih suprotnosti vlada svojih zemalja, unutar radničkog pokreta je potreba za nadnacionalnom razmenom iskustva, i nadnacionalnom koordinacijom delatnosti nacionalnih radničkih partija iziskivala stvaranje nove internacionalne organizacije. Povodom stogodišnjice pada Bastilje, 1889. godine dolazi do stvaranja Druge internacionale koja će se održati sve do avgusta 1914. kada će je poznato »Da« ratu odvesti neizbežnom raspadu. Propast Druge internacionale je bio utemeljen u onom podložništvu radničkog pokreta imperijalističkim domaćim buržoazijama, čiji je uzorni tip bio pacifizam Eduarda Bernštajna, koji ga, ipak, nije sprečavao da se saglasi s kolonijalnom podelom Kine.

Na ovom mestu je potrebno reći još nekoliko reči o neobično »protivrečnoj zakonitosti«, u ponašanju radničkog pokreta, u periodima ekonomskih kriza. Pri analizi neuspeha radničkog pokreta u epohi imperijalizma i fašizma, srećemo se sa činjenicom da u sve zemlje, učesnice u imperijalističkom ratu, u kojima buržoaska revolucija nije bila u potpunosti završena, na kraju tog rata stajale na ivici proleterske revolucije. Dok se u razvijanim buržoasko-kapitalističkim društvima (prototip Engleska), postepenim institucionalizovanjem i ritualizacijom klasnog sukoba, proletarijat »integrirao« u postojeći sistem (iluzorna integracija naravno, ako se pod njom razume ukidanje klasnog antagonizma), u apsolutističkim feudalno — buržoaskim društvima, s kapitalističkom privrednom strukturom, proletarijat je politički i ekonomski ostao izvan države. Ovo, pre svega, važi da carstvu Rusiji, dok je u Nemačkoj i Italiji društveno-ekonomski i politička integracija bila na višem stepnju. Kada je u toku imperijalističkog rata ideološka i politička stabilnost sistema bila ugrožena, i kada se život i uslovi proletarijata (na frontu i u proizvodnji) rapidno pogoršavaju, razvija se objektivna i subjektivna revolucionarna situacija.

Naravno da je realizovanje revolucionarne šanse zavisilo i od niza konkretnih istorijskih osobnosti, konstelacija i umešnosti vođstva, ali ostaje na snazi načelna postavka, koju je istorija obilno dokumentovala, da masovna i organizovana radnička partija nikada nije bila dostojna svoje revolucionarne uloge u periodima krize buržoaskog sistema. Ta čast je, kao po pravilu, pripadala »zaverenički« organizovanim revolucionarnim manjinama: boljševicima i pariskim komunarima, a ne nemačkim socijaldemokratima i italijanskim maksimalistima. Iako su krize jednoznačno povezane s pogoršanjem životnih uslova proletarijata (pogoršanje inflacije u Italiji i Nemačkoj, svetska privredna kriza itd) i, u vezi s tim,

pero zubac

PINKI

Rodila pitoma zemlja, kucavo srce Fruške, a odnjhalo nebo, poleglo nad čokote. Nečudo što mu ruke behu kremene puške, nenavikle na izdaju izlivenu u lokote.

Kad bi tmica i pomor, guba stoguba, malo se zrno Brda oglasi pred svetom, momećma s ognjem u srcu, a dušom goluba, proću se prugama uvis i prvom mitraljetom.

Bi vojna. I smrt. I pesma. I sloboda. Osta da brani Male Remete. Da dečaku koji još ne prohoda buduće snove pucnji ne remete.

Prodeš li šumom, ni šumno, ni glasno, oslušni u grozju zru rana vina. Vidiš sve blisko, sve zračno i jasno očima od srce Pinkijevog durbina.

omasovljavanjem radikalnih proleterskih organizacija, one, istovremeno, nisu uslovile rast borbene sposobnosti i otpora buržoaskoj reakciji. Svetski ratni sukob država i naroda bio je moguć samo pod pretpostavkom unutrašnjeg mira, nesuprotstavljanja klasa. Svetskom ratu naroda i država mogla se suprotstaviti, kao istorijska alternativa, samo svetska revolucija, vojnim paktovima samo internacionalna solidarnost proletarijata, a svetskom kapitalizmu samo svetski komunizam. Radilo se o realnoj istorijskoj alternativni, a ne retrospektivnom teorijskom skiciranju, jer je proletarijat kao klasa već postojao, a u Drugoj internacionali je stav iz *Komunističkog manifesta* — »Proleteri svih zemalja ujedinite se« — dobio i svoj organizacioni izraz u solidarnosti radničkih i demokratskih partija i sindikata.

Decenijama je evropski socijalizam iščekivao pogodni krizni momenat kapitalizma, što bi pružio šansu proletarijatu koji od buržoaskih revolucija 1848. nije preduzimao nikakve globalne revolucionarne akcije, da u savezu s oružanim masama osvoji vlast. A kada se najzad šansa ukazala, u zahuktalom prvom svetskom imperijalističkom ratu, moralni i politički pad je jasno demonstirao sve slabosti i protivrečja poluvekovnog uspona. Uspon kontinentalnog radničkog pokreta se duhovno — politički izražavao, kako je zapalaža Roza Luksemburg, u sindikalnom i parlamentarnom optimizmu lišenom svake kritičnosti. Radničke vođe su postajali poslanici obezglavljenih i nemoćnih buržoaskih parlamenata i profesionalni sindikalni funkcioneri, sledeći udoban put klasnog kompromisa.⁷⁾ Pored toga, svojom osnovnom pacifističkom orijentacijom, zapadnoevropska socijaldemokratija je omogućila sve militarističke kombinacije buržoazija svojih zemalja. Ova tendencija se osobito izrazila u nemačkom radničkom pokretu u kojem je zavladao realpolitička, reformistička sadašnjost, nasuprot stemećoj, revolucionarnoj budućnosti, pripremana decenijama »parlamentarnog kretenzimaz«, da bi se zorno iskazala 4. avgusta 1914. godine u socijalpatriotskom činu glasanja za ratne kredite u Rajhstagu.

NAPOMENE:

1 Roza Luksemburg, *AKUMULACIJA KAPITALA*, Kultura, Beograd 1955 str. 369.

2 R. Luksemburg, op. cit. 462.

3 Milioner, finansijski kralj i glavni krivac za englesno-burski rat, Sesil Rod (isti onaj Sesil Rod koji je htio da posegne za zvezdama da bi ih anektirao »I would annex the planets if I could«), u svojoj »zavetnoj misli« cinički obrazlaže funkciju ventila socijalnog imperijalizma: Juče sam bio u londonskom Ist-Endu (radnička četvrt) i posetio jednu skupštinu nezaposlenih. Tamo sam čuo divlje govore koji su svi bili jedan krak: heba, heba! Vraćajući se kući i razmišljajući o onome što sam video, uverio sam se, vrše nego ikad, u važnos imperijalizma... Moja zavetna misao je rešenje socijalnog pitanja, naime: da bismo spasili četrdeset miliona stanovnika Ujedinjenog kraljevstva od ubistvenog građanskog rata, mi, kolonijalni političari, moramo steći nove zemlje radi smeštaja suviška stanovništva, radi sticanja novih tržišta za robu koja se proizvodi u fabrikama i rudnicima. Imperija, ja sam to uvek govornio, jeste pitanje želuca. Ako ne želite građanski rat, vi morate postati imperijalisti«. (Cit. prema: V. I. Lenjin, *IMPERIJALIZAM KAO NAJVIŠI STADIJUM KAPITALIZMA*, Izabrana dela, 1. knjiga 2, Kultura, Beograd 1949 str. 395.

4 Manfred Clemen, *GESELLSCHAFTLICHE URSPRUNGE DES FOSCHISMUS*, Suhrkamp, Frankfurt-m.

5 M. Clemen, op. cit. 87.

6 Otto Bauer, *ZWISCHEN ZWEI WELTKRIEGEN*, Eugen Prager Verlag, Bratislava 1936, str. 284.

7 Od svih evropskih zemalja socijalistički pokret je samo u jednoj sačuvao svoj revolucionarni identitet, u carskoj Rusiji. Međutim i ruski marksizam je bio pcepčan: s jedne strane manjševizam, kao evropska varijanta rusog socijalizma, čiji je ideal bio formiranje velike proleterske masovne partije, po uzoru na zapadnoevropske radničke partije, s druge centralistički organizovano boljševičko krilo »profesionalnih revolucionara«, kao politička avangarda masovnog radničkog — seljačkog saveza. Oba krila su stajala u oštroj opoziciji prema carizmu i socijalizam je na ovom tlu, između ostalog i stoga, ostao sve do 1917. revolucionaran, jer buržoaska revolucija nije bila u potpunosti ostvarena, te nisu postojali ni minimalni uslovi da se proletarijat zaplete u kolotečnu buržoaskog parlamentarizma. Ni po trijumfu buržoaske revolucije, proletarijat ne postaje reformistički, jer ne dolazi do stabilizacije buržoaske demokratije, već posle nekoliko meseci do proleterske revolucije.

društvene funkcije bede

miroslav radovanović

Shvaćena kao bitna komponenta, suštinsko obeležje ili strukturni element kapitalističkog i svakog drugog klasnog društvenog sistema, beda ima svoje mesto, ulogu i značaj u zavisnosti od toga kakvu funkciju ispunjavaju u cjelovito uzetom društvenom sistemu. U istraživanju koje bi podrobno zašlo u ispitivanje svih funkcija bede u sistemu buržoaskih društvenih odnosa, trebalo bi potpuno proučiti opšte i specifične društvene funkcije svake od pet velikih podarmija sveukupne armije najamnog rada: a) bedno plaćenog i nadeksploataisanog dela aktivne armije, b) rezervne industrijske armije, c) armije zvanično priznatih paupera, d) lumpen-proleterske armije, i e) međunarodne armije najamnog rada. Ovdje ćemo se zadržati uglavnom na nekim opštim funkcijama bede bez diferenciranog ulazanja u specifične funkcije pojedinih armija.

U ranijem razmatranju, dok je bilo govora o Marksovom i Engelsovom objašnjenju bede u kapitalizmu, ukazano je kako je Marks u *Kapitalu* istakao društvene funkcije bede naročito imajući u vidu rezervnu industrijsku armiju putem koje se reguliše i usmerava kapitalistički zakon ponude i potražnje, kolebanje najamnina i zavisnosti najamnog radnika od kapitaliste.¹ Govoreći na jednom mestu o uticaju rezervne industrijske armije i nezaposlenosti na nivo najamnina zaposlenih, Marks kaže: »Od 1.000 jednako spremnih radnika najamninu ne određuje 950 zaposlenih, već 50 nezaposlenih.«² Razume se da se kao čimilac javlja i klasna borba organizovanog radništva kao i buržoaska socijalna politika.³ Na nekim ranije već navodnim mestima, Marks i Engels su pisali o društvenoj funkciji pripadnika drugih armija bede, na primer: pripadnici lumpen-proletarijata (*Osamnaesti brimer Luja Bonapartne i Nemački seljački rat*).

U novijim sociološkim ispitivanjima upotunjena su saznanja o društvenim funkcijama bede, mada ona nisu ni približno dostigla onaj stepen teorijske dubine i društveno-klasne oštine kakav su imala u Marksa u analizi zakona akumulacije kapitala.⁴

Kao bitan deo i jedno od suštinskih obeležja svakog društveno-klasnog sistema, beda je višefunkcionalna društvena pojava. Drugim rečima, postoji više društvenih funkcija koje sirotinja ispunjava u održanju i reprodukciji postojećeg sistema društveno-klasnih odnosa. Pod određenim klasnim odnosima snaga, zbog višestruke personalne i društvene organizacijske nemoci, uništene, zakržljale ili u korenu sasečene samosvesti, određeni obim bede i sirotinje služi kao reproduktivni i društveno-stabilizujući čimilac društveno-klasne strukture unutarnacionalnih i svetskog kapitalističkog sistema. Domaća i useljenička sirotinja, pritisnuta

bedom i borbom za opstanak, društveno-ekonomskom, pravno-političkom i socijalno-psihološkom nesigurnošću, često je sasvim daleko od bilo kakvih organizovano-klasnih, predizbornih i drugih političkih borbi. Ignorirajući pojedine delove bedom satrvane sirotinje kao društveno beznačajan čimilac političkog života, državno-politički aparat vladajuće klase može lakše da se posveti suzbijanju, smirivanju i ovladavanju po sistem opasnim, organizovanim i borbenim delovima eksploataisane klase i drugih antikapitalističkih ili antisistemskih snaga. Bučne rasprave i međusobna stranačka partijska optuživanja u doba »ponovnih otkrića bede« i uoči predizbornih nadmetanja, ili perioda kada je društveno dozvoljeno davanje praznih obećanja — čak i u obliku providnih obmana i laži — znatnim delom je sračunato na pridobijanje glasova birača i stvaranje privida o demokratskom karakteru buržoaskog sistema.

Kroz prinudan izbor i obavljajnje odbaćenih, prezrenih, neuglednih, bedno plaćenih, fizički prijavih, mentalno zaigranih ili sporadičnih radnih uloga i poslova u pojedinim slabostojjećim industrijama, najnemogućiji deo aktivne armije i najamnog rada bio je nadeksploataisan, a to se odražava na profit i ekstraprofit, sniženje troškova proizvodnje i usluga, viši životni standard imućnijih slojeva i klase i stabilizaciju društveno-klasnog sistema odnosa.

Obhrvana višestrukim društvenom nemoci, sirotinja je prinuđena da za niske nadnice i često ponižavajuće radne uslove kao kućna posluga čini udobnijim život pri padnika vladajuće klase i viših društvenih slojeva. Zahvaljujući kućnoj posluži, žene iz imućnijih klasa mogu da se bez teškoća posvete željenim aktivnostima u kući i van nje, ili raznim oblicima društvenog parazitizma.

Proporcionalno svom prihodu, pojedini delovi sirotinje (naročito iz aktivne armije) znatno više od bogatih klasa i slojeva daju od svog prihoda za razne državne i lokalne takse i poreze, iz kojih se finansiraju državno parazitske funkcije (vojska, tajna i javna policija itd), pa i socijalne službe koje su po definiciji namenjene »svima«, ali ih imućniji slojevi mnogo više i uspešnije koriste od sirotinje.

Najnovija istraživanja pokazuju da čak i one programe »države socijalnog staranja«, koji su pretežno namenjeni da pomognu sirotinji obuhvaćenoj zvaničnim staranjem o sirotinji, znatno uspešnije koriste imućniji društveni slojevi nego sirotinja. Imajući ovu činjenicu u vidu, nedavno preminuli poznati britanski naučnik Ričard Titmus je jednom prilikom rekao da je država socijalnog staranja dobra za one dole, ali je još bolja za one gore.

Policija se oduvek služila sirotinjom kao sredstvom za obavljajnje prijavih policijskih poslova. Društveno-istrorijsko iskustvo pokazuje da u nemirnim vremenima jedan deo sirotinje postaje vrlo pogodno sredstvo za manipulaciju najreakcionarnijih društvenih snaga. Iz ove systemske osobenosti klasnog društva ponekad se izvodi pogrešan zaključak o »irođenoj pokvarenosti siromaha«, naročito lumpen-proletera.

Na visokoškolskim medicinskim ustanovama (laboratorijama i institutima) siromasi, ili njihova tela, služe kao zamorčići i materijal u nastavne, eksperimentalne i druge istraživačke svrhe.

Na kapitalističkom tržištu robe i usluga, siromasi kupuju robu i usluge slabog kvaliteta, te i na taj način pomažu održavanje kapitalističkog sistema. Bajat hleb, pokrvareno meso, voće i povrće, polovno odelo, napuštene i oronule kućerine i stanove i mnoge druge stvari koje bi inače bile bačene, kupuje sirotinja.

Među siromašnim lepšim devojkama predstavnici imućnijih slojeva i klase če-

sto nalaze majdan za zadovoljavanje svojih vanbračnih seksualnih prohteva, navodeći i pretvarajući ih potom, ponekad, u prostitutke kojima će se kasnije policija i socijalni radnici baviti kao delom svoje profesionalne delatnosti. Tako, znači, na egzistenciji i reprodukciji bede i sirotinje zasnivaju se i održavaju dvovrsne profesionalne uloge klasnog društva: a) one namenjene stručnom radu i kontroli sirotinje (socijalni radnici i ostali službenici sistema zvaničnog staranja o sirotinji) i b) one namenjene zaštiti sistema i imućnijih klasa od sirotinje (policija, organi gonjenja, zatvori itd).

Društvenu legitimaciju za svoje postojanje jedan deo kapitalističkog aparata za fizičko nasilje nalazi u suzbijanju brojnih aktivnosti koje se odvijaju i u višim društvenim krugovima, ali se progone i kažnjavaju jedino ili pretežno među sirotinjom. Pored već pomenute prostitucije, ovde spadaju i kocka, kupovina i prodaja droga, vraćanje i nadrulekarstvo, skitanje, nezvoljena trgovina i nezvoljene igre na sreću itd.

Na egzistenciji i reprodukciji bede i sirotinje zasnivaju svoju profesionalnu delatnost i slabo obučeni, nesposobni ili nesavesni lekari, pravnici i advokati, učitelji i drugi stručnjaci koji se ne mogu staviti u službu imućnijih klasa i slojeva.

Siromoburžoaskim filantropima i raznim drugim malograđanima sirotinja služi za umirenje savesti, uzdizanje samopoštovanja i dokaz društvenosti. Dikensov Skruž iz dela *Božićni hor* tipičan je takav slučaj. Buržujske godine zlostavlja, terorisi i na sve moguće načine zagorčava život svome pokornom i siromašnom činovniku. Ali, uoči Božića, u njemu progovara »nemirna« savest. Da bi se iskupio, on kupuje čurana i odnosi ga u kuću svoga potčinjenoga. A potom, mirne savesti, nastavlja ono što je i ranije radio — eksploataciju podređenoga. Jeremija Bentam, jedan od poznatih ideologa sitnoburžoaskog humanizma, skoro

kalman feher

POVORKA

Sopstveni lik razmahuje visoko povorka,
Ubrzava, vijuga —
sama sebe sustiže.
Dim baklji leti i od zamaha bukti,
Kovitla se do kolena prašina.
Otkotrlja se loše nataknta kutija,
pucketa i gori crvenim plamenom —
sopstveniku ostaje batina.
Sopstvene slike razmahuje visoko povorka,
Ubrzava, vijuga —
sa sobom se utrukuje.
Dim baklji leti i od zamaha bukti,
Gde sam?
Gde je skriveno,
kuda je moje lice?
Jesu li na mom licu još
moje crte!
Sama sebi kliče povorka,
Ubrzava, vijuga —
sama sebe pregazi.
Dim baklji leti i od zamaha bukti —
Sklopljena svoja krila
ni tamo ne tražim,
Ostavljam —
nek se rastaču u prašini negde
među sumnjama,
Tamo,
gde se već samo stare kosti bele
U zaboravljenoj postelji,
Iza zaključanih vrata.
Sopstveni lik razmahujem visoko!

Prevod: Sava Babić

je pre 200 godina (1796) rekao: »Ono što je ananas za sladokuse, to je sirotinja za filantropce.«

Kapitalistički poredak bez teškoće obeležava i kažnjava sirotinju kao raznorodne vrste devijenata, čije ponašanje ugrožava normalno funkcionisanje klasnog poretka. Da bi, na primer, pokazali vrednost i poželjenost teškog i napornog rada, štedljivosti i »poštenja«, ideolozi i praktičari sistema među sirotinjom nalaze zabušante, lenjivce, neumerene rasipnike i raspikuće koje, kao takve treba sistematski prepravljati putem teškog, napornog i slabo plaćenog najamnog rada i strožijom kontrolom policije. Iako postoje dokazi da je rasprostranjenost moralno nedozvoljenim i krivično kažnjivi oblik ponašanja, kako među sirotinjom, tako i među gornjim klasama i društvenim slojevima, aparat za fizičko nasilje i socijalnu kontrolu vladajuće klase mnogo uspešnije hvata sirotinju u takvim aktivnostima, lakše i glasnije to saopštava široj društvenoj javnosti i bulevarskoj buržoaskoj štampi i primenjuje strožije kaznene mere za istu vrstu krivičnog dela.

Društveno nemoćni, daleko od sredstava javnog opštenja, bez svojih zastupnika u policiji, sudovima, lokalnim i drugim vlastima siromasi nisu u stanju da utiču na suzbijanje i iskorenjivanje raznolikih klišeja i stereotipija koje o njima ima ostali deo vladajućeg društva. Bilo koji društveno važan aspekt života sirotinje da uzmemo u analizu, skoro po pravilu uvek iznova dolazimo do otkrića složenog uzročnog spleta okolnosti, ili do složenog lanca uticaja raznorodnih činilaca, koji se međusobno ukrštaju i pojačavaju uvek na štetu sirotinje.

Precizno empirijski utvrđena i zvanično priznata činjenica da postoji i obnavlja se hronična glad, oštra i prikrivena neishranjenost u najbogatijoj kapitalističkoj zemlji sveta, govori, pre svega, o duboko korenjenim društvenim funkcijama bede, pauperizacije i njihovog korelata gladi u sistemu kapitalističkih društvenih odnosa. I kada ne bi postojale i bile organski srasle sa sistemom, beda i glad bi u kapitalizmu morale biti izmišljene. Posmatrano sa stanovišta dostignutog nivoa razvijenosti proizvodnih snaga i realnih mogućnosti proizvodnje hrane za sve članove društva, glad u SAD i drugim visokorazvijenim kapitalističkim društvima faktički i jeste izmišljena, odnos-

no, ona je namerno održavana u isto vreme kada se proizvođačima hrane daju visoke naknade da ne bi proizveli preko određene, za kapital »normalne« graniice.

Zbog čega glad i beda imaju tako važnu funkciju u održavanju kapitalističkog društvenog poretka? Zbog toga što u najuubljoj utrobi sistema postoji veliki broj neeksploatisanih i bedno plaćenih radnih mesta i poslova, neobavećenih radnih i drugih društvenih uloga za čije obavljanje mora postojati neko ko mora da ih obavlja silom prirodnog nagona za samoodržavanjem. Kao što je ranije već pokazano, postoje na stotine hiljada radnih mesta i poslova na kojima su iznosi najamnina ispod nivoa zvanično i vrlo strogo određene »linije bede« i nivoa sirotinjske javne pomoći.

Dokazi za potvrdu iznetog saznanja o društvenoj funkciji bede i gladi u kapitalizmu mogu se izvesti ne samo iz teorije, nego i čisto empirijskim putem na osnovu podataka službene statistike i zvanično danih priznanja. Pogledajmo za trenutak sledeća tri zaključka od kojih su došli istraživači gladi u SAD.

1. »Programi i pomoć u ishrani sirotinje dosežu jedva 18% od ukupnog broja sirotinje.«⁵⁾

2. »Preko 300 najsiromašnijih okruga u Sjedinjenim Državama nemaju bilo kakav oblik u ishrani.«⁶⁾

3. »Povrh toga, neki okruzi koji sudjeluju u programu raspodele artikala prekidaju te programe u toku žetve i drugih sezonskih poslova na prinudan način, tako da si lom nateraju sirotinju da obezbedi obilnu najamnu radnu snagu za najamnine u iznosu minimalnih sredstava za život.«⁷⁾ (Sve podvučeno u originalu.)

U drugom, zvaničnom dokumentu američke vlade ukazuje se na nemogućnost uzajamnog isključenja između zaposlenosti i javne sirotinjske potpore »u svetu u kojem mnoge zaposlene osobe imaju najamnine ispod standarda sirotinjske potpore. U razvoju programa za uklanjanje bede, isključenje zaposlenih i radne sirotinje iz kategorija koje su potpomagane od strane vlade, moglo bi biti opravdano jedino ako bi svi koji su zaposleni postizali odgovarajući prihod. Ovo nije slučaj.«⁸⁾ Sirotinjsku pomoć ne dobija svako ko se nađe ispod službene utvrđene granice bede. On mora samo dokazati objektivno da je siromah

i da ispunjava sve propisane uslove, nego i da je zaslužan, ili da nije sam doprineo svojoj bedi već da je ona nastupila usled »više sile«.

Proučavanje odnosa između a) sistema eksploatacije i bednih najamnina, naročito nadeksploatisanih delova aktivne industrijske armije najamnog rada, b) sistema proizvodnje, održavanja i kontrole rezervne industrijske armije najamnog rada, c) sistema zvaničnog staranja o sirotinji i javne sirotinjske milostinje i d) društvenih funkcija bede i gladi — pokazuje da u sistemu mora postojati nešto što je još jače, strašnije i crnje od otuđenja, eksploatacije i najamnog položajstva. To jest, mora postojati beda i glad koje će one s društvenog dna terati da se prihvate bedno plaćenih poslova, ili ponižavajućeg podjarmiljivanja u carstvu buržoaske milostinje, a što će, istovremeno, s druge strane, onima iznad društvenog pakla beda, ili kazana za topljenje, služiti kao stalno prisutna opomena i očigledna pretinja o sudbini koja će ih zadesiti ako dođenu im ulogu ne budu dobro igrali u skladu sa zahtevima, očekivanjima i interesima vladajućeg sistema eksploatacijskih društvenih odnosa.

NAPOMENE:

1) U sva tri toma Marksovog *Kapitala* postoji niz teorijsko-metodoloških poučnih mesta na kojima on pokazuje kakvu funkciju u kapitalističkom sistemu ispunjavaju pojedini njegovi strukturni elementi (roba, apsolutni i relativni višak vrednosti, kapital i profit, radna snaga, tržište, konkurencija, novac, »kapitalista kao funkcionišući kapital«, najamnina tri oblika kružnog kretanja kapitala: zemljina renta, klasa borba najamnog radništva, fabričko zakonodavstvo). Postupno ili uvodno približavanje društvenim funkcijama bede, preko prethodnog proučavanja Marksovog objašnjenja nekih od spomenutih elemenata buržoaskog sistema, u konačnom obliku rada moralo je biti izostavljeno, mada mu je moglo biti mesta u radu kome bi na raspolaganju stajao nešto veći prostor od ovoga koji je ovde mogao. Naše proučavanje Marksovog *Kapitala* (ćirilno izdanje »Kultures«, I i II tom, 1947. i III tom 1948) pokazalo je da se odgovarajuća mesta za proučavanje društvenih funkcija pojedinih strukturnih elemenata kapitalističkog društva nalaze naročito na sledećim stranicama: I tom: 85, 264, 265, 270, 290, 291, 292, 293, 510, 511, 528, 531, 534, 541, 542, 543, 643, 650; II tom: 6, 13, 14, 27, 80, 361, 362; III tom: 1, 6, 12, 14, 15, 449-450, 669, 709, 710, 714, 715, 745, 764. Razume se da su ovo samo neka od mesta koja su se nama učinila najznačajnijim. Pojedina pitanja se razmatraju na više mesta i u sve tri knjige *Kapitala*, u vezi s različitim opštim pitanjima ili u okviru različitih konteksta analiza. Tako, na primer, o funkciji »kapitaliste kao personifikovanom, voljom i svesću obdarenom kapitala« Marks govori na sledećim mestima *Kapitala*: I tom: 105, 174, II tom: 80, III tom: 709, 764.

2) K. Marks — F. Engels, *Dela*, tom V, str. 243 (na ruskom).

3) Na drugom mestu smo ukazali da naša sociologija ne treba da se razvija u smeru i pod skutom građanske socijalne politike, to jest, da ne bude: »Sociologija kao građanska i malograđanska socijalna politika — ili zavodljiva prauku kancelara Bizmarka, socijalno-demagoška i kvazihumanistička veština proizvodnje i igranja s dimnim društvenim zavesama, sračunata na to da se radničkoj klasi i radničko-seljačkoj sirotinji bučno-galamdžijski milosrdno-filantropski »poklanjaju« mrvice, otpaci ili deliči onoga što im je različitim oblicima i sredstvima institucionalne i van-institucionalne prinude prethodno oduzeto. (Ova smišljena veština velikodusnog vraćanja onoga što je prethodno prinudno oduzeto, propraćena je prekorima i žigosanjem »socijale« onih koji najčešće udobno žive od nesocijale). (Miroslav Radovanović, *U susret sociologiji i društvenoj kvantimetriji jugoslovenske sociologije*, oktobra 1975. str. 5, neobjavljen saplografisan rad).

4) U novijoj sociološkoj literaturi postoji jedan rad američkog sociologa Herberta Gansa, profesora s Kolumbijske univerziteta u SAD i saradnika u Centru za istraživanje politike. Rad se zove *Positive funkcije bede*. Na njemu autor radi duže od jedne decenije. Prvi put se pojavio 1964. godine na konferenciji posvećenoj ratu protiv bede na Vassar Koleđu u SAD. Zatim se pojavio kao umnožen prilog na VII svetskom kongresu sociologa u Varni, septembra 1970. godine. Naredne godine rad se pojavio u zanimljivom novopokrenutom američkom časopisu *Social Policy*, No. 2. (july-august 1971. pp. 20-24). U nešto proširenom obliku autor je isti rad podneo decembra 1972. na sastanku Komiteta za bedu, socijalno staranje i socijalnu politiku Međunarodnog udruženja sociologa u Bukureštu. Trebalo je da se pojavi u zborniku radova o bedi i sirotinji u izdanju Američke akademije nauka i umetnosti u redakciji Martina Lipseta i Majkla S. Milera. U Američkoj sociološkoj reviji vođenja je diskusija o pomenutom radu Herberta Gansa. Ovdje su kritički korišćene dve verzije rada koje je Gans podneo na skupovima u Varni i Bukureštu.

5) *Hunger*, U. S. A., Beacon Press, Boston, 1968, p. 50.

6) *Hunger*, U. S. A., op. cit. p. 53.

7) Op. cit. p. 54.

8) *Poverty Amid Plenty — The American Paradox*, The Report of the President's Commission on Income Maintenance Programs, November, 1969, p. 48.

(odlomak)

Moja surova koščata braća s bradama koja su tamo negde na madridskim barikadama padala s pikavcem među zubima, ostavila su mi u nasleđe nespokojnu nikad završenu revoluciju. Pjer sladostrašće Pariza gde su mu barutni stih zadimljeni sveti zaboravili davno ispeglani poeti; Ivan daleke sibirске ruske tuge gde su na samrti uvek večeri bele i duge; Milan svoj Balkan tek probuđen u zori gde san janiča blejav ljuljuškaju motori — ostavili su mi na komadićima istreglih strana u koje su zavijali poslednje mrve duvana gvozdeno zaveštenje Lenjinina ... Ostavili su mi nemirne slutnje blede iako sami do kraja ni trepnuli nisu, dvema su pesnicama razbljali i rušili i bajonetima lobanje otvarali su. Ostavili su mi jutarnje odlaske na rad, i na obrazu poljupce pitomih detinjih usta i reski mladi rampaš i vina stara i gusta i dragu policu knjiga strpljivu i mirnu, pa nek mi od snova odvade nešto kad me dodirnu pa nek dometnu, al' da me ostave da vrim u svojim grudima sa mekljivim Pjerovim Parizom sladostrasnim, s ridajućim sibirskim tugama kasnim ... Neka me puste da tamo gde visoke peći bljuju iz usta čelik usijan sačuvam san jareći detinjast i zadržtan.

...

NASLEDE

ferenc feher

Prevod:
Miroslav Antić

vojislav vulanović

MONOLOG HEROJA ILI PLAVET

Nema više onih vremena
kada se raž pojavila u brdima
lepa kao plemen. To korenje godina
nigde više nećeš naći kao
što ne bije više po meni
lanjsko sunce.

Moj um je plamen u pešteri
velikog sveta.
I sada u dubini slušam sneg
koji ima glas dalekih zvona.

Naslućuješ li divotu i strah
gde stojim kao suhi kamen?
Oblaka mi koji se nada mnom vijuu
meni jedan čudan znak ide u susret.

To što ti govorim čitao sam
u listovima već mrtve zemlje
gde nema ni plamena ni senke,
tek ostalo kao talog u glavi.
Sve je to, sine moj, velika istina
kao što veće neće zaobići našu kuću.

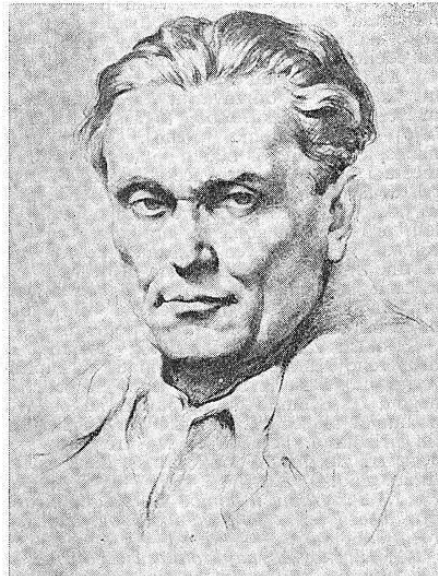
Smrt me slučajno mimoišla, a zora
nema na umu moje ime. Ljubav je
u ovom hladnom času odložena (svet
nije hram čoveka, već veliki dom vode).

andrej ferko

RASCVETALI SVETIONIK

Iza zarđale žice
ispred mrtve barake
rascvetao se
idol.
Oživela je mrtvačnica
i svuda oko nje škripe suve kosti.
Vodu dobijamo u neznatnim količinama
a svi poste zbog novog druga
diveći se njegovim lisnatim krilima.
Slomljeni prsti nesalomljivog kostura
čuvalju ovet noći kao težak san.
Ne umemo plakati;
naša duga strepnja ne zna za suzu.
Ako pak treba-plakaćemo.
Da ti suv koren ne bi zaustavio rast,
da bi suze zaustavile tvoju žarku želju,
da bi se tvoje ruke dizale prema suncu,
da bi u našim žilama našao život.
U tvojim laticama cvetaju naša polja,
tvoj let svakodnevnih i nas zove ka suncu
a taj let niko ne može da zabrani.
Mi imamo živa srca,
i u srcima ćemo zahvalnim sačuvati
spomen o zajedničkim letovima ka suncu.
Mi u viorima živi,
izubijani,
mi željni sunca
kao ti
na suzama rascvetali suncokret.

Prevod: V. Hronjec

miron kološnjaji

SECANJE NA RAT

(fragment)

Prestao sam da brojim vojnike
što prolaziše kroz naše selo.
Stajao sam među ljudima
s knjigama ispod pazuha
i maramicom mahao ...
Ljudi su mahali ...
Da li od radosti?
Ili što su se bojali?

Pamtim kako su oduzimali.
A majka je nama, deci, potom
kriške crnog hleba sekla,
uz svaku krišku duboko uzdisala,
rat i ljude što su ga započeli
klela — proklinjala ...

Ispratio sam brata na kraj sela:
s vrećom na ramenu
u rat je krenuo —
a tek je sedamnaest godina imao ...
Voleo me!
A ja sam mu maramicom mahao ...
On je otišao,
a ja se vratio kući,
sakrio se
i — plakao ...

Prepev: Đura Papharhaji

đura papharhaji

ZA OVE RUKE

Za ove ruke
što pušku s grčem u srcu grle
čvrsto pred celom svojim,
za ove ruke
što su ka suncu gordo uprle
simbol crvene bune,
za ove ruke tananim stihom
ja venac vijem,
Za ta imena, za oltar pravde
temelje lijem.

Mi znamo ona crvena svitanja
i noći ranjene od bljeska mina, bombi,
granata ...

Pamtimo one čelične ptice
što su nam majku, oca, sestru i brata
kljunom krvavim, kljunom otrovnim
u srce kljuvane ...

Mi znamo sve stopе naše odbrane
što su u dimu, pucnjavi i pesmi
najdražim našim — rake postale.

Mi pamtimo ona bolna jutra
kad su nam majke pod dudovima
s omčom na vratu stajale,
kad su zveri u šlemu
nad kolevkama
nožem mahale
i klaše,
klaše ...

Mi znamo ove ruke
šlemove što su zverske slomile,
što su put novi ka suncu slobode
s pesmom na usnama gradile.

Mi znamo šta se pesmom peva,
u srcu nosi,
u oku čita,
mi znamo da izvor našeg ustanka
izvire zajedno s imenom Tita.

Zrake slobode, cveće crveno,
spletimo danas u slavloluke!
Akorde gorde iz punog grla
slijmo u pesmu
za ove ruke.

Prepev:
Miron Kanjuh

miroslav dudok

DANAS NEĆU NAPISATI PESMU

(Neizbrisivom sećanju na Branjovu
družinu)

Danas neću napisati pesmu
Neće je čitati
Kao što čitaju tragove naših dedova
Nema se vremena za pesmu koju živíš
Poezijom ide naša sudbina
Otvoren prozor sve do kostiju sve do srži
U grlu fijuče zao vetar
Ne bole me šuplje kosti
Upila se u njih golema kosa
A žetva će nadživeti moje ime
Kola natovariti zrelim pepelom
Izmesiti testo za naš svakodnevni hleb
Urastati u les
Približiti se ostrici čutnje
Sećanja
Slomljenog guščjeg krila
To je izložbeni zamak za vežbe iz fantazije
Deca su zaboravila moje igre
Citaju testamente
Vegetarijanaca i ostalih političara
I samo zbog tog taj ritam
A ovo mesto je staro kao tišina
Ne volim
lajava svetla
Što kidišu na suverenitet mog pepela
Zbog toga ta bitka protiv iskušenja
prestaće s traganjem
Za slanim izvorima

Prevod sa slovačkog: V. Hronjec

TITO

I

(Nema drugog dana osim onoga koji će doći)

Kada govori kao da zvezde padaju
u lepu vodu iz jedne večnosti iza
promenljivih oblaka
uperi prst u neizmišljeno mesto ali vreme
lažno

gde prošlost još nije prošla

i kaže:

ko tamo pođe stići će u dan pre dana kada
je pošao

u nesličnu idilu nevenu onome što je iza nje
gde je ružna graja inače hvaljenih ptica.

On ništa ne prećuti on kaže

svaku mrlju u oku svaki oblik na duši:

budućnost nije sve ono što će doći
mnogo štošta će se jednostavno ponoviti

prošlost nije sve ono što se neće povratiti

i jedan deo budućnosti ostaje zatajen.

On nas uči kako da ne izgubimo sličnost

sa svojom nadom sa svojim lepim ljudskim

licem

on nas uči kako da prepoznamo budućnost

u onome što radimo u onome što će doći

jer jao onome ko izgubi svaku sličnost sa ovim gradom

jao onome koji nema svoje mesto na ovom trgu

jao onom ko bude merio sebe svojom senkom

koji je dan u njegovoj neosvetljenoj krvi.

Budućnost je tu samo je treba prepoznati

i izdvojiti.

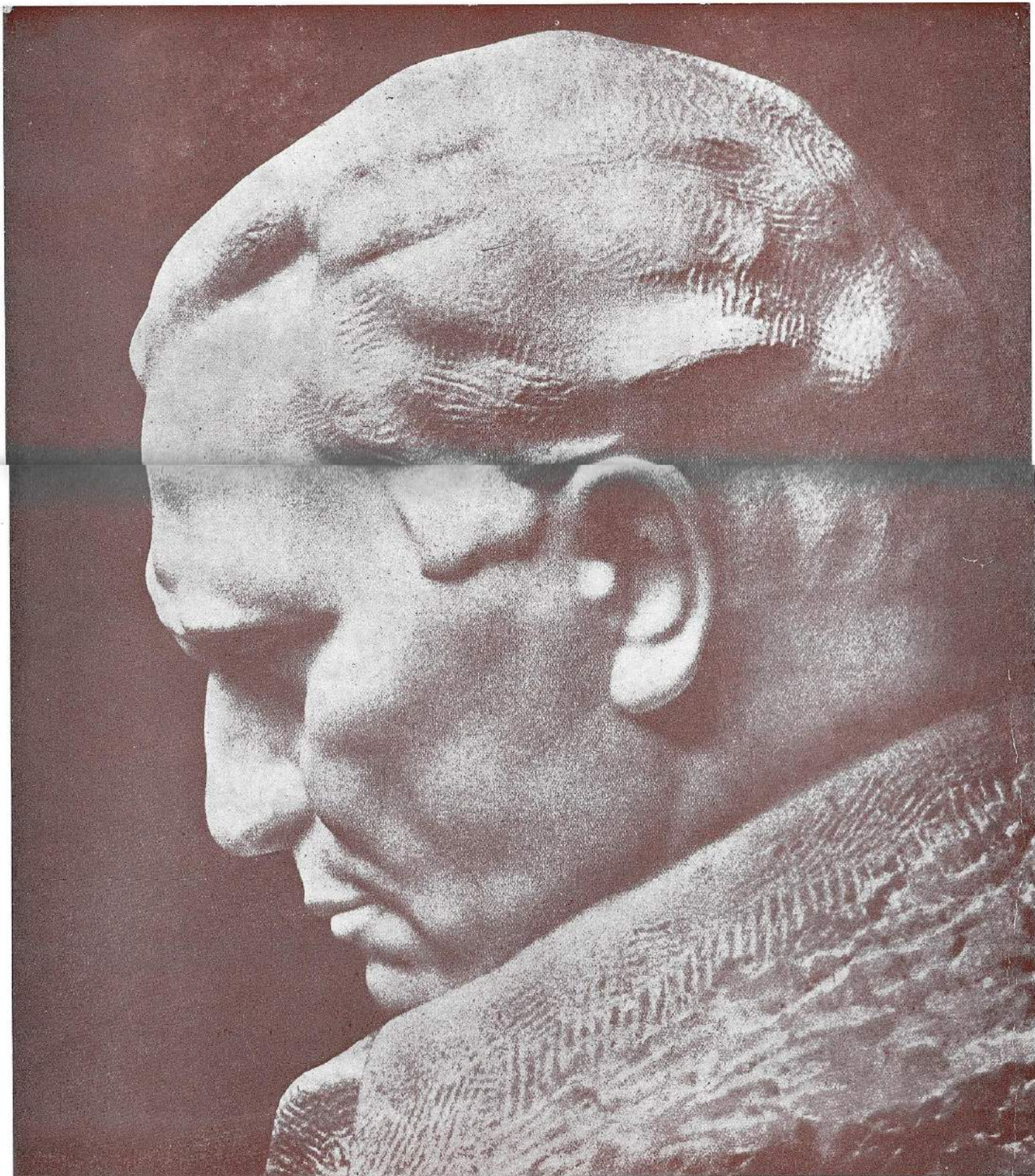
O beli grade o crveni grade na čijim prilazima niče žito

jednom bačeno u zemlju nikad bačeno

kao kad siđeš kao kad nestaneš

da bi se mogao pojaviti, zakopano zlato

Branko Miljković

portret m. tita, rad vajara antuna augustiničića

ZBIVANJA OKO PJESME

Tamo gdje počinje
moje tijelo
odgonetava se pjesma.
Rast riječi se nastavlja
proznim pričanjem
i objašnjenjima
koja odgovaraju
svakodnevnom jeziku
nekih trubica
što se silovito približavaju
i glasno čuju
iz usta mojih sagovornika.

Dosta
za danas je dosta.
Uporedimo ove dvije vrste
kazivanja
u šakama procijenimo
njihove težine
i vagajmo
vagajmo
do sljedeće pjesme.

ULOGA JEZIKA

Jezik služi za razgovor
i pripremanje obroka
u turama polemičara.
On je pilula
na opštu nesigurnost
koja nastane u datom trenutku
svake riječi
koja nestane u datom trenutku
bez obzira
da li se čak
i ispisuje
u besvjesnom stanju
ili kako drukčije.

U pjesmi
jezik se prevrće na glavu
i čeka da se krv slije
u nju
pa da zapjeva
kako je nebo crveno
kako se on jezik
odriče uloge koju ima
i da se nepošteno eksploatiše
među ljudima koji su pri
opadanju inteligencije
nezainteresovano raspoloženi
prema drugim funkcijama
što ih čini
Njegovo Veličanstvo.

U porodici
kao u pjesmi
riječi se kače
i uz tresak kidaju
svaka na svoju stranu
uz sopstvene troškove
svakako.

OLOVKA

Olovka je kao žena.
Prestali smo se dogovarati
o svemu što je ručak
i potreba.
Zajedno se trošimo.
i lažemo
pred spavanje.
Po nekoji put
klizim
s postelje
niz papir.

UVEK SAM SE PITAO

Šta me navodi da činim jedno,
a mislim drugo; šta me navodi da
činim hiljadu stvari koje jedva podnosim;
šta me navodi da govorim, da čutim,
da se smejem, da zvekećem kostima,
da verujem, da sam bezvoljan?
Nož noću, san danju, ukleta trava,
trava-melem, meki most ženâ. To mora biti:
šta sam sve video a nisam zapamtio!
Život, najgora sprava za mučenje...
Uvek sam se pitao...

PESNIK JE VEČNO U LANCIMA

Hrabro sam zagrizao: lom zuba, zveket,
i moćna tišina — šteti slova za starost.
Besan kao ris, podmukao kao hijena,
krvave njuške kao lav, ubica je svaki čovek.
Moj gospodar (msje Monterlan, šta vi ovde...)
Ne mogu se pomiriti: zastajem, zaustavljam se.
Čovek se povremeno navikne,
i na mrak.
I na tišinu.
Samo na ljubav nikada.
Upalite erotiku, hoću da izađem.
Povraćam vrele reči na hladno gvožđe. Idem.

NIJE SLUČAJNO, KNJIGU TREBA OPRATI

Ona nije kamen, umoran i beo.
Ona je dobri cvet, na koji sam naišao
u šumi vatre.
Nije ni travka, jesenja, kruta.
Istrčala je na sunce, ona je knjiga
koju sam baš otvorio.

Vreme, s punim srcem upaljača na plin,
šušti na uvo, kao da unutra
pada mirisna kiša.
Pljunuo sam i selotejpom
zalepio usta.

Nije se slučajno dogodilo:
knjigu treba oprati.
Treba da se okupam.
Prošao je dan
koji sam proveo u utrobi kita.

GUMICA ZA BRISANJE, ILI MASTILO

Nema sumnje: postoji sumnja.
Nije tajna: tajna je.
Nije istina: ima istine na ovom svetu.
Active and peaceful...
S 12 pogodaka
?
S 11 pogodaka
?
Uzmi gumicu za brisanje,
pređi preko čela umornog
od razmišljanja posle stranih knjiga.
Uzmi crveno mastilo, napiši:
zdravo, kako si?

/nije slučajno, knjigu treba oprati